

Orální historie a biografie v dějinách dějepisectví dvacátého století / Oral History and the Biographies of the History of Historiography in the Twentieth Century (Naděžda Morávková)

Abstrakt

Autorka tohoto textu používá metodu orální historie a vyprávěné biografie ve výzkumu české marxistické historiografie. Zaměřuje se na rozhovory se zajímavými historiky, získává, shromažďuje a interpretuje jejich vzpomínky. Komparací s dostupnými archivními prameny a se studiem prací těchto historiků se snaží o vytváření textů, které mohou být stavebními kameny pro budování obrazu české poválečné historiografie, její osobitosti, úskalí a rozmanitosti. Tento text poukazuje na specifika a problémy metody a snaží se předložit zkušenosti, jež mohou sloužit dalším badatelům v této oblasti.

Klíčová slova: orální historie, historiografie, vědecký establishment, psychologické faktory orální historie, sociální faktory orální historie, „pražské jaro“

Abstract

This contribution attempts to communicate some experience of the authoress's own research. She uses the oral history method in research Czech Marxist historiography. The authoress focuses on the interesting historians biographies, collects and extracts a history memories. Then she compares it with traditional sources and with texts of these scientists and provides biographies Czech post-war historians. This text points out the specifics and problems such type of research, based mainly on the oral methodology. Experiences are generalized to the overall observations and recommendations.

Keywords: oral history, historiography, the scientific establishment, psychological factors of oral history, social factors of oral history, the "Prague Spring"

Orální historie a biografie v dějinách dějepisectví dvacátého století

O historikově touze po objektivismu v historické naraci

S dovolením čtenáře začnu tuto malou reflexi svých zkušeností z bádání v dějinách historického myšlení parafrází myšlenky Thomase S. Kuhna⁷. Představte si se mnou dějiny dějepisectví jako skladiště biografii. Pokud bychom je uspořádali do polic podle stupně spletitosti a rozmanitosti vědeckého života a budeme postupovat od podlahy až ke stropu, pak historici žijící ve dvacátém století bezesporu zaujmou nejvyšší patro. Může se historik píšící dějiny historiografie s touto neuvěřitelnou rozmanitostí vyrovnat? Jak správně napsat životopis historika žijícího a pracujícího v minulém století? Na místě je otázka, co měli historikové dvacátého století společného. Čím lze onu mnohost a

---

⁷ KUHN, Thomas S. *The Structure of Scientific Revolutions*. The University of Chicago Press: Chicago and London, 1996, p. 15.

hektičnost jejich vědeckých životů překlenout. Mohla by to být touha po historické pravdě, která se v rámci pozitivistického scientismu dvacátého století projeví jako usilovná snaha o objektivní, vědecký obraz minulosti. Otázkou zůstává, zda je objektivismus opravdu tolik cenný a je-li realistické očekávat ho v historickém textu.

Objektivismus ve vědě předpokládá tezi, že historie jako interpretace minulosti existuje sama o sobě, nezávisle na vědci a že on bude reprodukovat a odrážet tuto minulou skutečnost, bude nestranný a objektivní. Bude „zradlem“, použijeme-li tradiční metonymie klasické metodologie pozitivistického historika. Zásahy způsobené vědcovou osobností, jeho zájmy, postoji, emocemi, jsou scientistickou vědou obávané, neboť panuje předpoklad, že mohou vést k nežádoucímu zkreslení skutečného vědeckého poznání. V tomto pojetí historická realita existuje sama o sobě a vědec musí být pro její odhalování zbavený všech subjektivních, to znamená zavádějících, faktorů. Musí tak dlouho ověřovat a revidovat své hypotézy, až najde "onu jedinou" objektivní pravdu. Historická realita je v tomto pojetí předem dána, existuje pouze v jedné formě, bez ohledu na historika a jeho přání. Nicméně, není tato maska neutrality spíše iluzorní a nereálná? Proč se bát subjektu vědce, jeho osobnosti. Historie je reflexí a reflektujícím subjektem je člověk. Je sebeklamem snažit se to popírat.

Vědec je součástí reality a minulost bude vždy reflektovat z této pozice, z pozice reality své doby, kterou reprezentuje. Jeho reflexe není a nikdy nebude totožná s realitou minulého, je konstruktem, který se skládá z odrazu určitých skutečností z minulosti zprostředkovaných historikem. Kontext, předkládání kauzality a dalších souvislostí v historické naraci jsou už potom dílem subjektu nesporně. Už jen přinejmenším jazyk, kterým se realizuje historikovo myšlení, značně podléhá subjektu. Proč tuto subjektivitu, jež je neodstranitelná a přizorená, nepřiznat? Proč s ní nepočítat. Není to realističtější a jaksí poctivější vědecký přístup, akceptovat existenci subjektivismu, než klasické objektivistické popíračství? Je s podivem, že právě dvacáté století mohlo požadovat po vědci, aby byl zrcadlem, které zachycuje realitu nezastřenou subjektivními faktory. Je s podivem, že bylo možné zastírat, že tu vždy je a bude onen, byť dobře maskovaný subjektivní úhel, ze kterého se vědec dívá. Vždyť přiznáme-li roli subjektu ve vědě, přiznáme-li relativnost závěrů, akceptujeme-li oprávněnost rovnosti příležitosti pro všechny poctivé pokusy o reprodukci reality (včetně umění, žurnalistiky, jednoduchého vyprávění apod.) co do nároků na historickou pravdu, neznámá to, že tím přiznáváme historickému textu status libovolné konstrukce, status výplodu mysli historika.

Řešením může být jistý posun tradičního chápání objektivity, totiž nehledání objektivitu v samotné reflexi minulosti, v historickém textu, ale zaměření se na proces. Budeme vyžadovat objektivitu a „poctivost“ vědce v průběhu výzkumu. Jinými slovy, budeme požadovat ochotu vymanit se ze svých zbožných přání o obrazu minulosti, preferencí, ochotu změnit své závěry, je-li to nutné, ochotu být otevřený kritice a soupeři v názoru, nenechat se vědomě zlákat do služeb ideologie, atd. Všechny tyto věci mohou vyplnit termín objektivita vědy. Vždy přítomná sebekritika a sebereflexe během procesu vědeckého výzkumu to může napomoci zajistit. Neustálý aktivní screening historikových vlastních postojů v procesu stýkání a soupeření konkurenčních koncepcí a metod, otevřenost a pokora vědce, která bude mít přirozené hranice v odmítnutí teorií, jež jsou vědomě zkreslující a služebné, povrchní a nepoctivé, je přijatelné naplnění pojmu „objektivní věda“. Brian Fay to nazývá kritickou intersubjektivitou vědce⁸. Tento způsob nenuť vědce, aby se křečovitě snažil „nemít“ své osobní postoje, zakrýval „nepřekonatelné subjektivní“, jež je vlastní každému živému subjektu. Umožňuje mu

---

⁸ FAY, Brian. *Contemporary of Social Science. A Multicultural Aproach*. Blackswell Publishers: Oxford, 1999, p. 251 - 256.

přiznat nahlas právo na změnu náhledu, právo předpokládat a respektovat pluralitu kognitivních postupů a závěrů, umožňuje onu nanejvýš užitečnou pozici, ve které se vědec může učit, rozvíjet a obohacovat v diskusích a polemikách, kdy je inspirován k potvrzování či revizi dosud zaujímaných postojů. To neznamená bezbřehý relativismus ve stylu „anything goes“, nýbrž kritický, odpovědný a čestný způsob, jak tvořit moderní historický text.

Některé zkušenosti získané při použití metody orální historie v procesu tvorby dějin historiografie „socialistického období“

Může být solidní historiografie postavena na ústním vyprávění o životě jedince? Například na životním příběhu historika? Příběhu jeho životních zvrátů, všech jeho vzestupů a pádů, jeho chyb, jeho dobrodružství na cestě k historické pravdě? Jestliže uznáme, že scientistické elitářství pozitivistické historické vědy, jež si přivlastňuje výhradní právo na pravdivý výklad minulosti, je jen jednou z mnoha cest k cíli, a že ne všechno, co je uloženo v archivu, si může nárokovat přednostní relevantnost a vyšší výpovědní hodnotu ve věci zachycení minulosti, než to, co je řečeno ústně, pak je to možné. I prameny úřední provenience tvoří lidé, se svou veškerou chybovostí a tendenčností, i mnohé archiválie jsou nanejvýš subjektivní, ať již se jedná o korespondenci či paměti apod. Dvacáté století bylo velmi složité a ideologicky pestré. Historik, který jím prošel, viděl několik výměn vědeckého paradigmatu, několik výměn vládnoucích ideologií, zažil několik změn vědeckého establishmentu. Tyto výměny se týkaly nejen ideologie, epistemologických a metodologických základů, ale i podmínek práce a výzkumu, ba dokonce faktu, zda je vůbec možno v oficiální vědě působit nebo ne. Pokud budeme tyto peripetie historikovy vědecké kariéry zkoumat pouze klasickými metodami, z dokumentů dochovaných v archivu či z historikova díla, zcela se vytratí lidský rozměr problému, který ale v sobě právě velmi často skrývá klíč k pochopení celé situace, jemné nuance, které se zdají nepodstatné, ale naopak mohou být elementární. Svědectví pamětníka vypovídá o tom, co je jiným způsobem nesdělitelné, nezastupitelné. Je samozřejmě nutné komparovat vytěženou faktografii s tradičním pramenem a zejména s textem zkoumaného historika, svědectví tak získá potřebnou oporu a jistotu. Rozhodneme-li se pro využití metody orální historie v tak kontroverzní oblasti historiografie, jakou je česká marxistická historiografie v období po roce 1948, očekávejme, že budeme čelit většině specifíků z těchto oblastí:

1. Psychologické faktory

a) Emoce

Pro většinu historiků, kteří žili a působili v období v letech 1918 - 1989, popřípadě žijí a působí ještě dodnes, znamená minimálně jedno období tohoto úseku velmi citlivou etapu jejich kariéry. Minimálně jeden z mezníků, jimiž byly roky 1918, 1938, 1945, 1948, 1968, 1989, mohl znamenat, že byli nuceni opustit své pozice v oficiální vědě, že byl jejich profesní a odborný postup záměrně retardován, práce cenzurována, či dokonce autocenzurována. Tyto zvraty v životě i odborné práci mohly doprovázet různé negativní pocity, jako frustrace, existenční strach, pocit dehonestace, defétismus, žárlivost a

zášť, touha po satisfakci, postsatisfakční pocit nedocení atd. Takové emoce ovlivní u vypravěče vědomý a podvědomý faktor výběru vzpomínek. Je nutné s tím počítat a jemně pamětníka vést žádoucím směrem. Pokud vidíme, že emoce evidentně zkreslují přijatelnost faktografie výpovědi, osvědčilo se mi spíše nezasahovat, ale korekci provést následně komparací s jiným pramenem, případně vzpomínkami jiného pamětníka. Interpretace pak musí být sice jednoznačná, ale vhodně formulovaná, neboť celý text by měl pamětníkem autorizován. Rovněž právě emoce někdy způsobí, že pamětník odmítá při procesu autorizace svou původní výpověď a trvá na tom, že takto to neformulovat. Lépe než provádět „důkazní“ přehrávání rozhovoru, je akceptovat pamětníkovu novou formulaci. Neautorizovanou výpověď stejně nelze použít. Boj s emocemi by mohl mít za následek přerušování spolupráce s pamětníkem, ztrátu jeho důvěry a vstřícnosti, a to by bylo bezesporu kontraproduktivní.

b) Problém sebereflexe, budování vlastní apologetiky

Poměrně často se stává, že pamětník přijme účast v rozhovorech proto, že doufá v publikaci osobní apologetiky, či apologetiky svých postojů a svého díla. Stalo se mi dokonce, že vypravování pamětníka bylo stavěno jako obhajoba postojů, názorů a díla jiného historika. Je to způsob, jak se vypořádat s negativními vzpomínkami. Naším úkolem není snažit se za každou cenu dostat mysl pamětníka do souladu s realitou, poučit jej nebo změnit jeho názor, ale získat cenné informace a interpretovat je po následném porovnání s jinými zdroji. Musíme být obezřetní zejména v případě období tzv. socialistické historiografie, neboť někteří ze svědků měli možnost pracovat a vědecky působit v době totalitního režimu bez výraznějších omezení, nebo dokonce patřili k prominentům. Platili za to větší či menší loajalitou, ať už upřímnou nebo vynucenou. Každopádně popírat tuto etapu pro ně znamená částečné popírání sama sebe. Je to útok na jejich důstojnost. Neměli bychom takovou reakci vynucovat, dokonce nebývá někdy přínosem, ani pokud je kritická sebereflexe spontánní ze strany pamětníka. Pokud ovšem svědek hodlá použít rozhovor k objasňující obhajobě svých postojů a my víme, že jen tak bude ochoten podat kýženou faktografii, neměli bychom s poskytnutím prostoru váhat. Rozhovor je vždy jen materiálem, který bude dále zpracováván.

c) Limity spojené s lidskou pamětí

Autobiografická paměť jako psychologický termín je jako schopnost reflektovat svůj život znovuvybavováním si minulých vjemů. Její vrchol je situován do třicátého roku života, pak již dochází k postupnému zhoršování.⁹ Vzhledem ke zkoumanému tématu je však třeba počítat s respondenty, kteří se nacházejí ve fázi pokročilého životního věku. Jejich paměť je limitována jak věkem samotným, tak nejrůznějšími zdravotními komplikacemi. Zde je možné používat různé pomocné postupy, jež vedou k snazšímu znovuvybavení a připomenutí doby. Jsme tu však limitováni i my jako tazatelé, neboť někdy asistované znovuvybavování, které bychom vedli s pomocí dokumentů, fotografií, filmů či zprostředkování vzpomínek jiných pamětníků, nemusí ústit jen v cíleném „připomenutí“ a vytvoření vybavovacího impulzu pro pamětníkovy zasunuté vzpomínky, ale také v oživení nežádoucích psychických stavů, jež mohou být pro našeho respondenta nejen nepříjemné, ale vzhledem k věku či zdravotnímu stavu i nebezpečné. Je tedy třeba zvýšené opatrnosti a citlivého přístupu, osvědčilo se mi konzultovat své postupy předem s rodinnými příslušníky, někdejšími kolegy

---

⁹ HARTL, Pavel - HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, 2000. ISBN80-7178-303-X. S. 391.

pamětníka či i jen spolehnout se na vlastní empatii.

2. Sociální faktory

a) *Fenomén generační*

Měla jsem možnost pozorovat během mého výzkumu, že jistou roli sehrává věk tazatele, či lépe řečeno příslušnost tazatele k určité generaci. Čím je tazatel věkově vzdálenější generaci narátora, tím se ve větší míře projevují tyto faktory: větší fabulativnost a ilustrativnost výpovědi, menší pozornost faktografická, tendence k jednoznačnosti postoje, menší častost relativizace minulé skutečnosti, menší míra autocenzury. Ochota k výpovědi bývá u některých jedinců vyšší ve vztahu k mladšímu tazateli, u jiných naopak menší, dokonce jsem se setkala s obavou z nepochopení vzhledem k věku, a tudíž s odmítnutím rozhovoru mladému tazateli. Generačně stejně příslušný nebo jen málo vzdálený tazatel hledá obtížně odstup a jiný pohled na dobu, může mít i tendenci odvádět téma směrem svých vzpomínek. Velmi se mi osvědčil způsob rozhovoru mladšího tazatele a dvou či tří generačně stejných narátorů.

b) *Fenomén existenční, blok způsobený obavami o kariéru, pověst*

Je potřeba počítat s tím, že obava o dobrou pověst či kariéru vlastní, nebo spíše kariéru některých mladších rodinných příslušníků, může být velmi často překážkou realizace rozhovoru, kterou je třeba velmi citlivě zdolávat. Nositelem obavy je buďto přímo pamětník, nebo mnohdy rodinní příslušníci, kteří pamětníka-seniora mohou výrazně ovlivňovat v jeho ochotě či neochotě vzpomínky poskytnout. Respekt k vlastní kariéře, či kariéře nebo společenské pozici blízké osoby je jednou z nejčastějších překážek otevření se pamětníka. Může se stát, že respondent svým mlčením hodlá chránit i instituci, společenskou skupinu či památku zesnulého. Taková situace vyžaduje nanejvýš jemný, diplomatický a zejména trpělivý postup při pokusu o navození vzájemné důvěry mezi tazatelem a pamětníkem. Velmi zde pomůže doporučení či záruka někoho, komu respondent důvěřuje.

c) *Sociální deprivace a senzacechtivost*

V rámci zkoumaného tématu jsem často narážela také na respondenty, kteří byli v minulosti, nebo jsou naopak nyní, kariérně, a tudíž v jistém smyslu sociálně, upozad'ováni a lze u nich pozorovat jisté deprivanční syndromy. Odrazy v chování jsou pak rozmanité, od hyperbol v hodnocení vlastní osobnosti a svého významu a vlivu až po opačný pól, tedy pozice méněcenného a poraženého. Obě pozice jsou nezdravé a mají výrazný vliv na hodnotu rozhovoru. Tazatel se může snažit jemně obě krajnosti svým přístupem posouvat ke kýžené středové neutralitě, ale zpravidla bez výrazného efektu. Takové postoje jsou většinou již dlouhodobě fixované a přetrvávající. Snažíme se je alespoň neposilovat, neboť snaha o zviditelnění významu vlastní role v minulosti může ústít až do zavádějící senzacechtivosti a egocentrické fabulace. Opačná krajnost mívá za následek zamlčování podstatných skutečností, neboť je narátor, který pochybuje o svém významu, nepovažuje za důležité či zajímavé. Takové interview je pak velmi náročné na skladbu kladených otázek, neboť výběr faktů je v tomto

případě v rukou tazatele.

d) Interpersonální fenomén aneb křehké vztahy mezi stejně perzekuovanými či rehabilitovanými historiky a mezi vědci různých politických či ideových pozic

Vzájemné vztahy mezi českými historiky různých generací a zejména různých kariérních osudů jsou spletité a ne vždy zcela vstřícné a přátelské. Setkala jsem se se zcela korektním přístupem ke kolegům, ale i s žárlivostí, záští a nevraživostí. Na první pohled by se zdálo, že podobné osudy, tedy perzekuce z politických důvodů, lidi sblíží. Není to však zcela pravidlem. Při mém výzkumu se ukázalo, že často bývá antipatie mezi nestraníky, kteří měli ztížený kariérní postup nebo alespoň nebyli protěžováni zejména v padesátých letech, a mezi tzv. osmašedesátníky, tedy komunisty, kteří byli pro své reformistické postoje ze strany vyloučeni či alespoň vyškrtnutí po událostech „pražského jara“, a měli obdobný „stop stav“ v letech sedmdesátých a osmdesátých. Osmašedesátníci bývají některými současníky považováni za původní kolaboranty režimu, jejich postavení je vlastně nejtragičtější, neboť odpůrci režimu jim většinou nikdy zcela neodpustili původní postoje a režim je v období normalizace zavrhl. Ocitli se mnohdy v pozici osobitého vyčlenění.

Zvláštní vztahy je možné někdy pozorovat také mezi politickými emigranty, zejména normalizačními, a mezi těmi, kteří zůstali. I když ve většině případů jsem se setkala se vzájemným respektem, narazila jsem i na postoje spíše negativní. Předmětem nevyslovených, ale pociťovaných antipatií bývají úvahy o tom, kdy měl těžší osud a složitější podmínky pro odbornou práci, a kdo si tudíž nyní zaslouží více respektu. Obě skupiny respondentů bývají přitom vůči tomuto tématu velmi citlivé a tazatel musí být obzvláště opatrný. Rozhodně by se měl v průběhu kladení otázek či reakcí na ně vyvarovat hodnocení, soudů nebo zaujímání stanovisek.

Jako další komplikace v interpersonální oblasti se jeví použití politické nebo ideové zástěny pro čistě osobní antipatie. Jde o účelové chování, kdy se protivníková jiná ideová orientace jaksi hodí a osobní spor je jí posílen, nebo také ve své skutečné podobě zakryt. Pokud nemá tazatel možnost se skutečné důvody vzájemné nevraživosti dvou historiků dozvědět, zpravidla z nějakých neoficiálních zdrojů, musí se s důvodem v podobě politické nebo ideové jinakosti spokojit. Skutečné důvody někdy znají jen sami dotyční a ty s nimi mnohdy také odcházejí navždy nepoznané.

Tazatel by měl být vždy dobře na rozhovor připraven a neměl by zapomenout pokusit se ověřit, jaké vztahy má sledovaný vědec ke kolegům, jejichž jména by v průběhu rozhovoru mohla být očekávána. Pokud je očekávána antipatie nebo charakter vztahu není zjistitelný, je potřeba velké opatrnosti a taktu. Obzvláště pak, jedná-li se o ještě žijící osoby.

3. Změny vědeckého paradigma

Politické a ideové zvraty nejsou jedinými mezníky, které periodizují dvacáté století v dějinách historické vědy. Změna vědeckého paradigma, změny metodologií, filosofie dějin, změna terminologie a rétoriky, to vše lze v humanitních vědách ve dvacátém století pozorovat v mnohem větší frekvenci,

než kdy předtím a než v jiných vědeckých oborech. I s tím je potřeba počítat při práci s historiky-pamětníky. I když jsem se většinou setkala s tím, že respondenti byli velmi dobře informováni o změnách ve svém oboru a skvěle se orientovali v nejnovější literatuře, jisté ulpívání, často nevědomé, v neaktuální metodologii či terminologii nebývá úplnou výjimkou. Tazatelovým úkolem pak není modernizovat narátorovy archaismy či ho snad opravovat či školit, a už vůbec ne se s narátorem odborně přít. Snad jen, na výslovné přání, podat vyžádanou informaci.

4. Problém polarity skutečnosti

Toto úskalí se projevuje, jestliže v zájmu výzkumu potřebujete zpovídat svadky, jejichž výpovědi jsou pak navzájem protichůdné. Jedná se tady většinou o hodnotové soudy, vyhodnocování určitých událostí jako pokrokových či naopak recesních, o polaritu ideovou či politickou. K zaujetí vlastního postoje jistě historik použije svého historického povědomí a vlastní hodnotové základny, popřípadě komparaci s klasickými prameny. Problém nastává, když budete muset protichůdné výpovědi, ještě hůře samotné pamětníky, konfrontovat. Na druhou stranu získání co nejširšího spektra názorů a tím i informací je pro historika velmi žádoucí. Zde lze využít především jemnou diplomacii tazatele. Trpělivost a vyslechnutí všech názorů vždy přinesou své ovoce v podobě šíře získaného materiálu.

Shrnutí

Česká marxistická historiografie je téma, u něhož je možné konstatovat, že je ještě brzy na výzkum - protagonisté jsou často ještě naživu, a zároveň je již příliš pozdě - mnoho z nich již naživu není. Orální historie je metodika, která je v tomto případě časově limitována. Ona hranice mezi tím, kdy je ještě příliš brzo, a tím, kdy už je příliš pozdě, je přitom zpravidla velmi křehká. Historikové dějepiscectví, nepropásněme šance!

Pitfalls of oral history methods in the biographies of historians of twentieth-century

Preliminary consideration about the quest for “objectivism” in creating a historical text

Allow me to start this paper with a little paraphrase of Thomas S. Kuhn idea¹⁰ and imagine with me the history of twentieth-century historiography as a storehouse of biographies. If we organize it to the shelves according to the degree of diversity of scientific life and we proceed away from the floor to the ceiling, then the historians living in twentieth century undoubtedly occupies the highest stack. How can a historian writing the history of historiography cope with this incredible diversity? How to find

---

¹⁰ KUHN, Thomas S. *The Structure of Scientific Revolutions*. The University of Chicago Press: Chicago and London, 1996, p. 15.

the historical truth? How to write a good biography of the historian living and working in the last century? Historians of the twentieth century themselves would certainly have wanted objectivity above all, as positivism in the history of science occupied a considerable part of this century. Is the objectivism really so much valuable? Is it nonrealistic to expect it in a historical text? Why should modern historian be afraid of the subjective narrative of life?

The objectivity in science presupposes the thesis that reality exists in itself, independently of scientists and that he will reproduce and reflect this reality and he will be "impartial, unbiased and detached," like a mirror, to use the traditional analogy to the classical epistemic method of positivistic scientist. Any intervention by the scientist's personality, his interests, attitudes, emotions, etc. will result in an undesirable distortion of true scientific knowledge.

True and true reality exists in themselves and scientist is due to seek them, stripped of all subjective, it means misleading, factors. He must verify and correct his hypotheses until he finds the "only one" objective truth. The reality is predetermined and it exists in only one form regardless of historian's true knowledge about it, regardless of historian's wishes. However, Isn't this mask of neutrality rather illusory and unrealistic?

The scientist meets the reality always implicitly, always choose the information according to a survey, we make judgments always on a certain position. Even the language, in which we all think and create the courts, consists of an a priori conceptual ties. We always get knowledge and make conclusions in the frames of such subjective view. It is what we call *perspektivism*. Isn't it more realistic and somehow honest scientific attitude than classical "objectivism"? It is based on the assumption that no scientist can be "tabula rasa" and a mirror which captures reality faithfully and unprompted by subjective factors. There is always here good masked "angle" from which the scientist "looks". But this does not mean that objective reality is slippery and all knowledge is only a summary of many arbitrary structures, a mere figment of the scientist's mind, as the relativists assert?

If we accept the fact that there is not only one objective truth, it is really necessary to provide equal opportunity to all attempts to reproduce reality (including art, journalism, simple narrative etc.), since the truth will no longer be able to measure the quality of science and theory.

What about to move the traditional understanding of objectivity a little bit - not to look for objectivity in research ultimately (meaning if history text is or is not exactly identical with reality) but to focus on the process. We will require the objectivity of a scientist during the research. In other words, we require him to be utmost honest, we require a willingness to break away from his pious wishes, preferences, a willingness to revise his conclusions, if necessary, a willingness to be open to criticism and opponents, not to let himself to be tempted into the service of ideology, etc. All these things can fill the term objectivity scientist. A constant self - criticism and an self-controle during the process of scientific research can guarantee it.

This conscious open-mindedness and continuous active screening of historian's own attitudes in the process of competing concepts and methods, this openness and humility of a scientist, which will have natural boundaries in the majority rejection of theories that are obviously "unfair" and "service" is

acceptable fulfillment of the concept of objective science . Brian Fay calls it as “critical intersubjectivity”.¹¹

This way does not require scientists to abandon their previously adopted position (by the way it is not really possible) but just when they conclude from the other views, know and respect plurality of the other cognitive directions. It is the most useful position when scientists can teach, develop and enrich themselves in peer discussions, scientific debates or reactions. It does not mean endless relativism in the style of "anything goes" but it means critical, responsible and honest way of doing a modern historiographical science.

Some experience gained in using the oral history method in the process of making history of "socialist period" historiography

Can be solid historiographical science built as the narrative of an individual life? Narrative of the historian's life? Narrative of his life reversals, all his increase and falls, his mistakes, his adventure “on the road to the historic truth”? If we can admit that the logical-scientific, paradigmatic and propositional processes of positivistic science is just one of many paths to the goal, and that not everything can be measured, verified, falsify, it is possible. The twentieth century was very complex and varied history section. Historian who passed it, has seen several exchanges of scientific paradigm, several exchanges of the establishment. These exchanges were concerned in ideology, epistemological and methodological bases, research conditions, the historians themselves. It is possible to make history of twentieth century historiography using classical methods only, to go to the archives, to analyze texts etc. But we see only what can be ascertained from the text and images. The result will miss the human dimension, without possibility to see through our historian's eyes. Isn't it a sin though there are those people still here and can tell us what is otherwise non-communicable? I deal with research of modern historiography by the method of biographical narrative for a long period. Then I combine these stories with the studying of author's texts and examining archival sources and I complete something like a miniature samples of modern historiography.

If we decide on the method of oral history in so controversial field of historiography, such as the Czech Marxist historiography in period after 1948, we expect that we will be faced with most of these specifics:

Psychological field

Emotions

For most historians - survivors with whom we work, the period 1948 - 1989 means an emotional life stage. They were often originally part of the scientific establishment and after 1968 or 1989 had to leave their positions, or they have been in opposition since the beginning and they were prevented from career development and the rehabilitation will come after 1989. These twists and turns life sometimes accompanied by feelings of frustration, jealousy and resentment of the less disabled

---

¹¹ FAY, Brian. *Contemporary of Social Science. A Multicultural Aproach*. Blackswell Publishers: Oxford, 1999, p. 251 - 256.

colleagues, persistent fear or disgust with the re-return of the key events in their careers. Many of them came to the generous forgiveness of his fate, but the negative emotions associated with certain memories can not completely hide. Such emotions will influence the conscious and subconscious selection factor of narrator's memories. It is necessary to be aware of this and such memories to confront with conventional springs or with the recollections of the other witnesses. Some memories are associated with strong experience in personal life, which originally has no relation to career, but affects total memory very much. In this case I prefer not to correct narrator's memories during an interview (where feasible), rather it is subject to subsequent selection, because it is very possible, that negative emotions will be stronger than witness and interview will end fast. At the other extreme is the situation when the narrators are dominated by emotions so strong that he involves us a lot of useless, irrelevant information. My experience is the same - let's talk and subsequently take over the information, during the interpretation phase.

Building their own apologetics

It happens that eyewitness memories are selected and provided clearly assigned (consciously and subconsciously), so the narration serves in defense of his actions and attitudes. It happened to me also that a witness in this way "treated" attitude of another person even the person who hurt him. It's a way to cope with negative memories. Our task is not to put respondent's mind into line with reality, to teach him or to change his mind, but to gain valuable information and to compare it with reality. We must be prepared to sustain its defense as necessary ballast and be able to recognize the facts in it. This can also include efforts to change the past to their advantage even. We must be careful and cautious. Recollections of survivors and other classical sources are our helpers. Concealment or omission of certain facts and emphasizing the others are the most common way of such narratives.

Some of the witnesses had the opportunity to work normally during the totalitarian regime, or with only a few restrictions. They paid greater or lesser loyalties. To deny this means for partially denying themselves. It is an attack on their dignity. That's not good for mental health. We should not force witness to do it when we see that the revision of his earlier positions is difficult. That's not our job.

Natural limit of human memory

Watch topic requires a great age survivors. Their ability to provide the information is limited to health problems. Unpleasant memories can disrupt them. Remembering the old days is often distorted because of selectivity of human memory and too long time distance. It happens witness tries to provide information at any cost, even if he does not recognize reality. There is the task of the interviewer to recognize such a situation again. Interviewer should be aware. It worked with me to start subtly recall the atmosphere of the time, the memory of another witness, document, photograph, etc.

Phenomenon of age

I had the opportunity to observe during my research that in some cases age of questioner played a role. Generalization: Sometimes, if the interviewer was at the age impending age witness, answers were less comprehensive and more coherent. With decreasing age of the interviewer increased talkativeness, and decreased self-censorship. It is not yet supported by solid knowledge about measurement, but only on the observed phenomenon, which could be due to the less number of interviews still contingency.

Social influence

Considerations of career, reputation

Respect for another career or reputation of witness can often be an obstacle to its full opening. Considerations need not concern only to him, he can protect other people, family, institution, etc. It is very difficult to get information when a witness's silence protects memory of the deceased person. It is necessary for the interviewer to gain great confidence and will be able to convince the informant that the interview is not granted to injure honor of the individual. There is a need to reckon with that fear for the reputation of the family or a career is often the reason of impossibility to make an interview.

Social deprivation and sensationalism

I had the opportunity to do interviews with witnesses who felt socially deprived, and they need to increase the feeling of their own dignity during the interview. It often meant that they felt larger and larger role of their own personality in memories and focused primarily on themselves. Mostly they were people who through their careers in the past are not now perceived positively and their work and professional reputation has lost a value after change of scientific paradigm. I noticed, however, the positive aspect of this phenomenon, these witnesses were prepared to provide the maximum of the facts, were very helpful and communicative.

Fragile relations between rehabilitated personalities

It is important to remember that the relationship between historians who have totalitarian control and bullying are not always cordial. I watched some animosity between such non-party, which was prevented in their career after 1948 and the reform Communists, who were removed from duties after 1968. Even their status in the Husak era was similar, and they were rehabilitated, after 1989 a certain mutual distance, especially from non-party ones, is unforgettable. The group of former reform Communists, removed after the collapse of the Prague Spring is often sensitive to its early leftist beginnings.

They are also very fragile relations between the exile and professional historiography in domestic dissent and samizdat. Even though in most cases, I met with mutual respect, there are cases of cross-reading and reflection on who was easier to position and who now deserve more respect. It is necessary be very sensitive and diplomatic in conversations.

Oral biographies, there are especially stories about the life and work of people. Relationships between people are usually hidden. But it is very powerful force that can help the interviewer in many ways but also confounds many thinks. It is very useful for good interviewer to know about these fragile relations and be able to respect them.

Changes in the field of science

The year 1989 was not only political and social divide in Czech society, but also a watershed in the field of science. We can observe the changes especially in the humanities and social sciences. In addition to changes in base ideology and methodology (Marxist), there is an important change in terminology and the way of rhetoric. We must reckon with the fact that some witnesses will not accept change in scientific paradigm, they will continue to use terms from the previous period. It provided to me to leave them their space and to treat the terminology subsequently with a commentary within interpreting the interview. On the other side - all of the narrators with whom I met during the research modern historiography, they were very well informed about the latest developments and literature in their field. It is a frequent phenomenon, despite the high age of the respondents, despite the long period being outside of profession.

Interpretation and verification of facts - the problem of the polarity of the facts

It was current during the research that different witnesses provide mutually conflicting information. They differed especially in value judgments. The researcher must count with this and be able to use critical methods and a comparison for finding the optimum. I use comparison with classical sources, especially with archive and press materials. I also try to find as many witnesses as possible. I prefer narrators with different ideological positions, and then I confront their informations. The polarity of informations is not a problem, it is way to the goal.

Summary

Czech Marxist historiography is a subject on which we can say that it is still early for research - the protagonists are often still alive, and simultaneously it is already too late - many of them are not alive yet already. Oral history in this case is the methodology that is limited in time. It is a very delicate line between "early and late". Historians, let's not miss a chance!

Literatura / References

FAY, Brian. *Contemporary of Social Science. A Multicultural Aproach*. Blackswell Publishers: Oxford, 1999, p. 251 - 256.

HARTL, Pavel - HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, 2000. ISBN80-7178-303-X. S. 391.

KUHN, Thomas S. *The Structure of Scientific Revolutions*. The University of Chicago Press: Chicagoand London, 1996, p. 15.